

ОРТОГРАФСКИ И ОРТОЕПСКИ ПРИРУЧНИК ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

(Фонетика и фонологија: Ортооеиска и ортографска норма
сћандардног српског језика, Љиљана Суботић, Исидора Бјелаковић,
Дејан Средојевић, Филозофски факултет Нови Сад 2012)

Фонетика и фонологија: Ортооеиска и ортографска норма сћандардног српског језика представља друго, допуњено издање у електронској форми приручника *Ортографска норма сћандардног српског језика* аутора Љиљане Суботић са Филозофског факултета из Новог Сада. Претходно издање првенствено је било намењено студентима Журналистике који слушају курс стандардног српског језика, док друго издање уџбеника уз знатне допуне и измене може бити примењено као приручник на свим програмима филолошке оријентације који имају курс српског језика. Коаутори на другом издању, Исидора Бјелаковић и Дејан Средојевић, допринели су да ова публикација буде кориснија студентима којима је намењена и њеном практичном примени, која се, између осталог, огледа вежбањима уз поједине теме која су прилог Исидоре Бјелаковић, и појединим деловима поглавља *Фонетика српског језика* и спектрограмима гласова чији је аутор Дејан Средојевић.

Књига сачињавају следећа поглавља: I *Увод* (7–26), II *Ортооеиска норма српског језика* (27–115), III *Ортографска норма српског језика* (116–125), *Литература* (126–129) и *Додашак–Спектрограми гласова сћандардног српског језика* (130–144).

У уводном поглављу са целинама 1. *Језик и наука о језику* (7–11), 2. *Сћандардни језик* (11–13), 3. *Сћандардни српски језик* (13–14), 4. *Ортооеија* (15–17) и *Ортографија* (18–26) дате су основне информације и најопштије дефиниције појмова као што су језик и стандардни језик, наука о језику, српски језик и стандардни српски језик, ортоепија и ортоепска и ортографска норма. Начин на који су изложени основни појмови студентима омогућују да на прави начин спознају природу језика и упознају се са основним јединицама, функцијама и структурама које су у језику могуће. Када је реч о стандардном језику, у оквиру уводног поглавља, аутори износе и разматрају основне параметре које мора задо-

вољити један језик да би био стандардни, расправљају о дескриптивној и прескриптивној граматици и термилошким одредницама књижевни/ стандардни језик. Имајући на уму чињеницу да стандардизовани изговор има посебан значај у медијима масовне комуникације као што су радио и телевизија, посебна поглавља посвећена су ортоепији (која се дефинише као свеукупност изговорних норми (националног) стандардног језика) и ортофонији – другом аспекту изговорне норме која установљује нормативну реализацију гласовних функционалних јединица. Када је реч о ортоепији, наглашава се да „ортоепску норму треба разликовати и као унутарјезичку категорију и као кодификовану норму“ – прва је везана за присуство потенцијалних могућности обележавања истих појава које су представљене језиком као системом, док је друга одраз објективно постојеће норме оформљене у виду правила и упутстава у различитим реченицама, приручницима и уџбеницима.

У уводном поглављу у оквиру тематске целине *Ортографска норма српског језика* на врло прегледан и сажет начин представљене су најважније поставке и појмовни апарат графематике, ортографије и транскрипције. Изложени су основни принципи о устројству правописног система, дате су основне информације о развоју писма и писања кроз историју цивилизације као и основна правила транскрипције.

Друго, централно поглавље уџбеника *Ортографска норма српског језика* (27–115) обухвата следеће тематске целине: 1. *Увод у фонологију* (27–28), 2. *Врсте фонетике* (28–32), 3. *Функционална фонетика – фонологија* (32–33), 4. *Фонолошка анализа* (33–36), 5. *Фонолошки систем стандардног српског језика* (37–51), 6. *Акустичке особине гласова* (52–61), 7. *Систем фонема стандардног српског језика и њиховарелевантна ДО* (61–70), 8. *Гласовне алтернације* (70–95), 9. *Прозодијске особине стандардног српског језика* (96–115).

О границама између уско повезаних дисциплина фонетике и фонологије, питању које је годинама изазивало несугласице међу лингвистима аутори расправљају у уводном делу овог поглавља. Упркос разликама јасно је да се обе дисциплине уско наслањају једна на другу „пошто фонетска анализа мора бити заснована на фонетским чињеницама, а фонетска истраживања морају бити усмерена према оним способностима човековог говорног апарата које служе посебно језику“.

Најважније чињенице које се односе на артикулациони, акустички и аудитивни аспект говорног израза представљене су у одељку 2. *Врсте фонетике*. У оквиру акустичке фонетике дат је преглед основних појмова из акустике: звучни талас, његова анализа и акустичке димензије: трајање, фреквенција и амплитуда, на основу којих се могу извести и физичке законитости које се тичу звука: „висину условљава фреквен-

ција, јачину звука условљава амплитуда трептаја, а трајање је условљено трајањем треперења звучних тела“. Аутори дају и кратак преглед метода и аналитичких техника експерименталне фонетске анализе у домену акустике. У одељку артикулациона фонетика представљен је начин на који се ангажује говорни апарат, положај и покрети појединих делова говорног апарата приликом формирања гласова. Наведени су основни артикулациони параметри за одређивање карактеристика појединачних гласова, који се налазе у основи сваке артикулационе класификације гласова.

Основни термини којима оперише фонологија, концепт фонеме и теорија дистинктивних обележја дефинисани су у одељку 3. *Функционална фонетика– фонологија*, док су у одељку 4. *Фонолошка анализа* детаљније представљени основни принципи који управљају начином организовања гласовних система, као и законитости које се тичу сегменталних и супра-сегменталних обележја.

У одељку 5. *Фонолошки систем стандардног српског језика* дат је детаљан преглед артикулационих и акустичких особина сваког гласа који одређују његово место у укупном систему гласова. Објашњавају се артикулациони параметри за одређивање природе гласова, уз табеларни приказ с обзиром на артикулациона својства локализацију и апертуру, на основу чега се јасно види да су српски гласови распоређени у три прецизно разгачане класе: 1. вокали, чисти тонови (смештени у прве три апертуре), 2. консонанти, шумови (у апертурама 5–7) и 3. сонанти, прелазне вредности између класе 1 и 2, али са доминантним обележјем вокалности (у 4. апертури).

Када је реч о инхерентним дистинктивним обележјима, аутори се осврћу на раније утврђене принципе, а списак акустичких својстава гласова стандардног српског језика своде на десет: вокалност, шумност, назалност, континуираност, компактност, дифузност, стридентност, грависност, напетост и звучност. Ако се узму у обзир поменуте карактеристике гласова „од њих се могу начинити фонолошке матрице дистинктивних обележја за сваки глас који се у тесту комутације реализује као минимална разликовна језичка јединица, фонема“.

У осмом делу 8. *Гласовне алтернације* представљене су фонолошки и морфолошки условљене промене у српском језику. Прве, које се називају и аутоматске алтернације зависе од природе фонема и њихове дистрибуције: „фонемски састав једне морфеме условљава фонемски састав друге морфеме“. Код друге врсте алтернација које нису аутоматске, а називају се још и историјским „промена фонема дешава се у одређеној граматичкој или творбеној категорији и везана је само за ту категорију“. Према класификацији која се наводи, у фонолошки условљене алтернације убрајају

се: асимилација по звучности, асимилација по месту творбе, упрошћавање сугласничких група, непостојано а. У историјски условљене, неаутоматске алтернације убрајају се: промена [л] ~[o], [a] ~∅, као и алтернације настале као последица палатализација и јотовања.

Поред сегменталних особина фонолошког система, у фонолошка средства српског језика убрајају се и супрасегменталне карактеристике, које се простиру преко више од једног фонетског сегмента у исказу, а такође могу имати разликовну функцију у језику. Прозодијске карактеристике које се тичу наглашавања, интонације и дужине слогова у речи приказане су у делу 9. *Прозодијске особине стандардног српског језика*. Поред општепознатих поставки прозодијског система стандардног српског језика изложених у овом одељку, аутори скрећу пажњу на чињеницу да „српски језик има застарелу прозодијску норму коју нико не поштује, а која се описује у свим нашим фонетикама и граматикама као квази–реалност“, те посебно истичу важност задатка да се овакво стање разреши. Као једно од могућих решења предлажу опис актуелног реалног стања из којег би проистекли предлози за оквире нове ортоепске норме засноване на реалном стању и на просечном урбаном идиому образованих носилаца стандардног српског језика.

Последње поглавље III *Орфографска норма српског језика* (116–125) које сачињавају 1. *Увод* (116–118), 2. *Типографија* (118–122) и 3. *Правопис српског језика* (122–125) пружа основне информације о појму ортографије и осталим појмовима везаним за писани план језичког испољавања. Када је реч о топографској репрезентацији језика и она се, према речима аутора, може назвати „типграфским идиомом или типографолектом“. Иако је штампани текст званични медиј у комуникацији међу лингвистима, лингвисти се њиме ретко баве, сем када је у питању транскрибовање, анализирање и публикување других облика језичке експресије. Компјутерска технологија омогућила је типографији да развије нову форму, такозвани хипер–текст који служи да се изложе сложене компјутерске базе података или да се омогући приступ до њих.

У закључним напомена о ортографији скреће се пажња на употребу правописа у ери интернета, електронске кореспонденције и СМС порука, нових медија у којима се остварује језик који је и нужно условљен природом тих медија. Међутим, овакве супстандардне навике и конвенције преносе се и у друге медије масовне комуникације, пре свега телевизију, што редовно нарушава наш језички и правописни стандард и намеће погрешне правописне обрасце.

Књига која је пред нама писана је пријемчивим језиком, јасно и концизно, а својом концепцијом и садржајем, који обухвата занимљиве примере практичне примене теоријских поставки из области фонетике, посебно може бити корисна студентима филолошких група који имају

ПРИКАЗИ

курс стандардног српског језика. Запажања и закључци аутора ове публикације могу бити изузетно важни и за кодификацију ортографске и ортоепске норме српског књижевног језика.

*Александра Р. Лончар Раичевић*¹⁹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет у Нишу
Департман за српски језик

¹⁹ aleksandra.loncar.raicevic@filfak.ni.ac.rs